

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ СТУДЕНТА

***Анотація.** У статті аналізуються показники культури особистості студента та психологічні умови її формування.*

***Ключові слова:** культура особистості, студентська молодь, соціалізація, формування особистості.*

***Аннотация.** В статье анализируются показатели культуры личности студента и психологические условия её формирования.*

***Ключевые слова:** культура личности, студенческая молодежь, социализация, формирование личности.*

***Annotation.** The main groups of psychological conditions of formation of student's personality are distinguished in this article.*

***Key words:** the culture of personality, students, socialization, the formation of personality.*

Зміни в усіх сферах життя, зокрема в соціальній, передбачають формування культурної особистості, адекватної новим вимогам, яка вміє „жити в громадянському суспільстві, усвідомлює свою належність до українського народу, сучасної європейської цивілізації, орієнтується в реаліях і перспективах соціокультурної динаміки, підготовлена до життя і праці у світі, що змінюється” – зазначено в Національній доктрині розвитку освіти [1].

Постановка проблеми у загальному вигляді. Основною концептуальною лінією психолого-педагогічного впливу на сучасну студентську молодь є вдосконалення особистісного зростання, формування культури особистості, її творчого потенціалу, засвоєння соціально-ціннісних орієнтацій тощо.

Студентство, маючи величезний творчий потенціал, здатне реально впливати на перебіг і направленість подальших демократичних перетворень в Україні. Така соціальна роль і суспільно-історичне призначення студентської молоді потребує особливої уваги до неї з боку інститутів влади та, передусім, системи вищої освіти, де відбувається професійне і громадянське становлення інтелігенції країни. Щоб прогнозувати сучасні та майбутні процеси у студентському середовищі, необхідно знати реальну ситуацію, соціальні проблеми, інтереси, життєві плани, ціннісні орієнтації та поведінку молодого покоління. Саме у студентському віці, формуються навички поведінки і риси свідомості, які утворюють ядро нової особистості, тому спосіб життя студентів, їх оточення, вироблення нових стереотипів під впливом зміни бачення тих чи інших ситуацій, проведення вільного часу, рівень життя – стануть визначальними для подальшого формування культури особистості студента.

Метою даної статті є висвітлення деяких аспектів проблеми формування культури особистості сучасного студента. Об'єктом дослідження обрано студентів університету, які здатні самостійно і адекватно оцінювати позитивні і негативні явища у студентському середовищі, кожному з них притаманна певна система пріоритетів і цінностей. Предметом дослідження є процес формування культури особистості у студента під впливом різних факторів.

Аналіз останніх досліджень та публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Проблеми вивчення студентства непокоять учених і практиків не одне десятиліття. Найбільш активно їх розробка розпочалась у 60-ті роки минулого століття. Свіжу течію у розвиток молодіжної та студентської проблематики внесли в 70-х –

80-х роках А. Дмитрієв, А. Ветошкін, які комплексно розглядали проблеми студентської молоді. Також набувають широкої відомості роботи одного з корифеїв сучасної науки про молодь В. Лісовського, який визначав студентство як специфічну соціальну групу, що за своїм суспільним становищем ближче стоїть до інтелігенції, є її резервом і призначена у майбутньому до занять високо кваліфікованою працею в різних галузях науки, техніки, управління та культури. Він виділив основні типи студентів, ґрунтуючись на таких критеріях як: ставлення до навчання, наукова і суспільно-політична активність, загальна культура і колективізм тощо. У 80-х – 90-х роках активно працювали над студентською проблематикою Г. Горченко, А. Дяков, А. Стеценко, які на основі дослідження неформального молодіжного руху 80-х років, запропонували класифікацію студентства, в якій провідними критеріями виступають ціннісні орієнтації, зміст і форми діяльності студентських об'єднань тощо.

В Україні студентська проблематика традиційно була об'єктом пильної уваги представників різних суспільних дисциплін, передусім, педагогів і соціологів. В об'ємному теоретичному матеріалі виділяються роботи Л. Ази, Н. Бегеки, В. Гігрінова, Н. Ніколаєвського, В. Казачкова, І. Тарапова та ін. Зокрема, В. Гігрінов, Н. Ніколаєвський, І. Тарапов розглядають сутність розвитку особистості у студентському віці, специфіку окремих її етапів, психологічні особливості та відповідні їм форми соціальної активності. Л. Аза, Н. Бегека, В. Казачков у 90-х роках минулого століття для характеристики студентів у якості провідного критерію виділили їх соціальну активність. На межі тисячоліть активізувалась розробка тематики, орієнтованої на вищу школу України. Продуктивними в цьому напрямку слід відзначити роботи В. Андрущенко, В. Арбеніна, Е. Якуба та ін. Вони запропонували класифікацію типів особистості студентів, в якості критерію якої виступає особистісна мотивація у сфері вільного часу. Одночасно з цим, певний дефіцит наукових знань про сучасне студентство відчувається і зараз. Особливо важливою є детальна розробка педагогічних аспектів, покликаних забезпечити виховну практику теоретико-методологічними конструкціями, які б відображали сучасну специфіку вітчизняної вищої освіти. Світове товариство давно зрозуміло, що майбутній фахівець повинен бути спеціалістом широкого профілю з глибокою професійною і гуманітарною підготовкою, а тому дуже важливо, щоб його духовний світ формувався за системою культурних цінностей.

Виклад основного матеріалу. Формування особистості – це надання певної форми завершеності процесу становлення людської особистості, досягнення нею рівня зрілості. Воно здійснюється під впливом умов суспільства: політико-ідеологічних, економіко-соціальних, духовних, екологічних тощо [2].

Проблема формування особистості належить до фундаментальних не лише в педагогічній, але й у соціальній, політичній, культурній сферах суспільного життя. У соціальній системі цілеспрямоване формування особистості здійснюється шляхом виховання. Адже всі перетворення, що відбуваються в суспільстві зосереджуються на особистості, яка є головною дієвою особою та суб'єктом суспільно-історичного процесу [3]. Особливо гостро проблема формування особистості постала в період зміни соціальних координат та принципів розвитку, коли стверджується нова система цінностей, змінюються суспільні пріоритети тощо. Разом з тим все більше молодих людей, в тому числі і студентів, живе поза нормами людської моралі, підліткова злочинність постійно зростає, все частіше агресія і озлобленість простежуються у поглядах на життя та вчинках молоді. Саме молодь, в тому числі і студентська, є сьогодні промотором соціальної напруги, жорстокості та аморальності в суспільстві. Це свідчить про те, що проблема формування культури особистості сучасного студента набуває особливої актуальності. Адже тільки культурна, духовно багата людина наділена рисами інтелігентності, прагне спрямувати досягнення людства на ствердження творчої свободи і на утвердження пріоритету людини як найвищої цінності суспільства. Звідси, постійна робота по

підвищенню загальної культури особистості, культури мови, мислення, культури навчальної діяльності тощо є нагальною необхідністю для студента [4].

Формування особистості студента слід розуміти як процес, в ході якого він одержує професійно важливі знання, уміння і навички. Умовою успішного формування його особистості є позитивне ставлення до навчання, однокурсників, встановленого порядку в університеті, до виконання завдань відповідно з програмами підготовки тощо. Студента як особистість формує вся сукупність впливів: організація навчання, заняття з різних предметів, особистий приклад викладачів, стосунки з товаришами тощо [5]. Всі якості взаємопов'язані і формуються в органічному зв'язку. На відміну від знань чи навичок, особистісні якості формуються не так швидко і не так помітно. Вони є результатом цілеспрямованого комплексу впливів на студента протягом тривалого часу.

Основними пріоритетами в житті студента є успішне навчання, підвищення власного інтелекту, духовний, моральний, фізичний та естетичний розвиток, оволодіння навичками професії тощо. Особистість студента як людини може характеризуватись з трьох позицій: 1) соціальної, яка є наслідком включення його в студентську групу, виконання ним навчальної функції; 2) психологічної, яка являє собою єдність психічних процесів, станів, утворень і властивостей особистості; 3) біологічної, яка включає тип вищої нервової діяльності, побудову органів чуття, інстинктів, фізичну силу, колір шкіри, очей, зріст тощо. Третя позиція, в основному, зумовлена спадковістю і задатками, але інколи вона може змінюватись під впливом умов життя і виховання. Ознаками соціально-психологічної зрілості особистості студента є: громадянська позиція, професіоналізм, рівень мислення тощо [5].

Вагомий внесок у справу дієвості виховання, взагалі, та на формування культури особистості студента, зокрема, можуть зробити викладачі вищого навчального закладу шляхом особистого прикладу взаємоповаги, коректності, почуттям міри у висловлюванні своїх думок при спілкуванні із студентами і колегами, в умінні слухати співрозмовника тощо. Ці якості і властивості проявляються лише через систему взаємовідносин викладачів із студентами. Для більшості студентів відносини з викладачами спочатку носять не принциповий, а персональний характер. Особистість викладача розкривається у стилі спілкування і визначенні вимог до студентів. Студенти, при цьому, схильні шукати моральне виправдання вимогам до них з боку викладача – в його вимогах до самого себе. Як правило, при невідповідності цих вимог, студенти не вибачають викладачу його недоліки та пов'язують їх з різними стереотипами. Ніхто, крім самого викладача, не може вивести формулу його душі і гуманізувати її. Психологи можуть тільки допомогти в цьому. Дуже важливо, щоб викладач, який працює у сфері підготовки майбутніх педагогів розумів: що гуманізація відносин в суспільстві, навчальному процесі, не можлива без гуманізації його власної особистості. Цей процес передбачає, на нашу думку, наявність педагогічної культури, переконаності у свободі та цінності кожної особистості, її моральних основах і творчих можливостях. У психологічній культурі викладача, як складовій частині культури особистості, є один важливий елемент – культура педагогічного впливу. Якщо викладач дійсно переконаний, що свобода та відповідальність – це право кожної людини, то він не зможе залишатись в позиції стороннього спостерігача по відношенню до студента. Головною його турботою є створення максимально сприятливих умов для самостійного, інтелектуального розвитку студентів у відповідності до їх мети, намірів та прагнень.

Виховання особистості студента пов'язано не лише із зовнішнім впливом викладача чи куратора, цей процес передбачає його внутрішній саморозвиток та самовдосконалення. Особистість студента лише тоді почне духовно змінюватись, збагачуватись, коли зрозуміє, що це потрібно, коли в неї сформується певна мотивація до такого виду діяльності.

Практика показує, що одним із дієвих механізмів формування культури особистості студента, є соціально-педагогічна робота, яка спрямована на створення сприятливих умов

соціалізації, всебічного розвитку особистості, задоволення її культурних і духовних потреб. Як показало проведене нами опитування серед студентів педагогічних університетів південного регіону України, а саме: Південноукраїнського державного педагогічного університету імені К.Д. Ушинського (м. Одеса), Миколаївського державного університету імені В.О. Сухомлинського, Херсонського державного університету та Ізмаїльського державного гуманітарного університету, на запитання анкети „Які види соціально-педагогічної діяльності, на Вашу думку, спрямовані на створення сприятливих умов для навчання та формування культури особистості студента?“, відповіді були наступними: майже 76% студентів на перше місце поставили всебічний розвиток особистості, більше 46% студентів вважають необхідним надання комплексної соціально-психолого-педагогічної допомоги під час навчання в університеті, а 18,2% відповіли, що перевагу надають задоволенню духовних і культурних потреб.

У студентському віці, як відомо, формуються навички поведінки та риси свідомості, які в основі утворюють ядро нової особистості. Спосіб життя, який ведуть студенти під час навчання, чинники, які на них впливають, оточення та нові стереотипи є визначальними для подальшого життя. Важливе значення для формування культури особистості студента має вільний час. Духовні цінності, створені і розвинені у вільний час, реалізуються в навчальній, культурно-комунікативній та інших видах діяльності студентів. У результаті суттєві риси способу життя закріплюються в основних сферах життєдіяльності студентів.

Як виявило дослідження, на запитання, „Які основні складові життя для Вас мають значення?“ (відповіді визначалися в порядку значущості), на перше місце більше 94% респондентів поставили – сім'ю, 77% опитаних надали друге місце навчанню, більше 60% студентів третє місце – друзям, четверте місце майже 30% опитаних віддали проведенню вільного часу. Отже, проведення вільного часу студентів, з одного боку, залежить від економіко-демографічних чинників, соціально-культурного середовища, з іншого боку – пов'язане із системою їх ціннісних орієнтацій, потреб та інтересів. У результаті взаємодії цих чинників формуються різні типи способів проведення студентами вільного часу: перший тип – це заняття, що належать до діяльнісної структури вільного часу, вони об'єднані однією загальною ознакою – створенням духовних цінностей. Набір видів діяльності, що належать до цієї типологічної групи, охоплює суспільну та науково-дослідницьку роботу, різні форми художньої творчості тощо; другий тип – це види діяльності, ціннісний профіль яких найбільше сприяє інтенсивному розвитку і вдосконаленню особистості студента. Це читання книг, журналів, газет, перегляд телепередач, відвідування кінотеатрів і театрів, концертів, музеїв, виставок тощо; третій тип – це заняття, що поєднують різні види відпочинку: туризм, спорт, відпочинок у компаніях друзів, відвідування танцювальних вечорів, кафе, ресторанів тощо. Зауважимо, що дозвіллене спілкування в студентському середовищі має неоднозначний характер, іноді містить у собі небезпеку соціальних колізій. Викликає занепокоєність соціально-негативна спрямованість спілкування, низька емоційно-моральна культура взаємин у деяких студентів за межами студентських колективів. Усі ці питання потребують подальшого вивчення. Не зважаючи на це, значна частина студентської молоді орієнтована на позитивну діяльну структуру вільного часу і бере активну участь у суспільному житті університету. Ціннісні орієнтації, які спрямовані на діяльну структуру вільного часу, свідчать про високий рівень сформованості культури особистості студента.

Культура особистості студента, в нашому розумінні, це спосіб сприйняття світу, видів діяльності, що складаються на основі певних ціннісних орієнтацій, знань, переконань; це відображення якостей внутрішньо притаманних особистості студента; це загальний рівень соціалізації його особистості, що проявляється у прогресивній діяльності. Формування культури особистості студента є складним і тривалим процесом, зумовленим суперечливим характером взаємозв'язку соціального та індивідуального в

людині. Розв'язання проблеми формування культури особистості сучасного студента залежить від того, наскільки суспільству і вищому навчальному закладу, як важливому соціальному інституту, вдається регулювати практичні тенденції соціалізації та індивідуалізації на кожному етапі їх розвитку. Соціалізація пов'язана з необхідністю передачі студентам накопичених суспільством знань, ідей, цінностей, норм поведінки тощо. З іншого боку, становлення та розвиток культури особистості студента здебільшого пов'язані з індивідуалізацією його як людини, тобто, він не лише пасивно і механічно вибирає культурні цінності, але й сприймає та використовує їх залежно від індивідуальних властивостей, не лише засвоює створену раніше культуру, але й бере активну участь у її творенні в сучасних умовах, тобто стає джерелом суспільного розвитку, а суспільство – гарантом збереження його індивідуальності. У процесі взаємодії з культурою, студент формує власний неповторний образ навколишнього світу, спосіб його сприйняття та якісно означений спосіб діяльності. Вищий навчальний заклад виступає важливою умовою формування культури особистості студента, цей процес повинен постійно враховувати особливості часу, щоб адекватно використовувати різні форми виховної діяльності та будувати її на теоретичних засадах, які відповідають сучасним вимогам розвитку суспільства.

Висновки та перспективи подальшого розгляду. Підводячи підсумок можна сказати, що сучасна система освіти має виробити модель формування культури особистості студента, яка повинна слугувати орієнтиром у педагогічному спрямуванні навчально-виховного процесу у вищому навчальному закладі. Формування культури особистості для кожного покоління є центральною темою і предметом вивчення, дискусій, експериментування, чим підкреслюється її необхідність і зумовлюються перспективи подальшого розгляду даної проблеми.

Література

1. Національна доктрина розвитку освіти України в XXI ст. // Освіта України. – 2002. – №33. – С.4 – 6.
2. Дьяченко М.И., Кандыбович Л.А. Краткий психологический словарь: личность, образование, профессия. – Мн.: Хэлтон, 1998. – 399 с.
3. Основні поняття і терміни педагогічної соціології / За заг. ред. С.М. Коломієць. – К., 1995. – 80 с.
4. Победа Н.А. Социология культуры. – Одесса: Астропринт, 1997. – 224 с.
5. Нагорний Б.Г., Яковенко Л.М., Яковенко А.В. Студентство і сучасність. – К.: Арістей, 2005. – 164 с.

УДК 378.14

С.О. Швидка

КУЛЬТУРНА ВЗАЄМОДІЯ ЯК СКЛАДОВА ЕКОКУЛЬТУРИ ОСОБИСТОСТІ МАЙБУТНЬОГО СОЦІАЛЬНОГО ПЕДАГОГА

Анотація. У статті розглядається поняття формування екокультури особистості майбутнього соціального педагога, визначається роль культурної взаємодії у розвитку суспільства.

Ключові слова: екокультура, культурна взаємодія, розвиток, особистість.

Аннотація. В статье рассматривается понятие формирования экокультуры личности будущего социального педагога, определяется роль культурного взаимодействия в развитии общества.